

Анжеліка Медведєва,

аспірант,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У БІБЛІОМЕТРИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ

У статті досліджуються провідні напрями бібліометричних досліджень, що здійснюються в бібліотечних установах. Розглянуто вплив соціальних комунікацій у бібліометричній діяльності бібліотечних установ. Визначено основні засади впровадження оптимізації фінансування з державного бюджету для переходу до модернової моделі розвитку бібліометричної діяльності. Приділяється увага основним питанням удосконалення бібліометричних досліджень. Проаналізовано досвід формування вітчизняних бібліотек та інформаційних центрів і розвиток джерел реферативної бази.

Ключові слова: бібліотечна установа, бібліометрія, бібліометрична діяльність, соціальні комунікації, наука.

На сьогодні надскладним та найактуальнішим є розв'язання проблем з розробки кількісних та якісних методів аналізу ефективності функціонування сучасної науки, зокрема, при соціальних комунікаціях. На цій основі отримали свій розвиток бібліометрія, наукометрія та інфометрія, саме тому розгляд цього питання є досить актуальним.

Вивченню та розгляду актуальності проблем у своїх працях приділяли увагу такі науковці: В. Ільганаєва [2], Г. Почепцов [7], В. Різун [8], А. Соколов [10] та О. Холод [11].

Метою статті є дослідження ролі соціальних комунікацій у бібліометричній діяльності бібліотек. Комунікаційні зв'язки і соціальні комунікації – поняття не тотожні. Останні не можуть бути службовими щодо бібліометрії, оскільки значно ширші.

Удосконалення бібліометричної діяльності бібліотечних установ тісно пов'язане з виникненням баз даних наукового цитування, які ефективно сприяють виникненню комунікаційних зв'язків між дослідниками та їхніми публікаціями. Такий підхід застосовується для пошуку необхідної літератури та вивчення когнітивних і соціальних взаємовідносин у науці

[5, с. 12]. Основою для аналізу структури цитувань і визначення бібліометричних показників виступають бібліометричні бази даних, де збираються бібліографічна інформація про журнальні публікації та різні пристатейні списки цитованої літератури.

Взагалі, підходи різних учених до визначення об'єкта, предмета та методів дослідження соціальних комунікацій мають певні розбіжності, але одностайними є погляди щодо багатоаспектності й міждисциплінарності цієї галузі науки й широкого переліку питань, які потребують розгляду та аналізу в її межах. Одним з них є інтерпретація та узагальнення емпіричних закономірностей інформаційних явищ і процесів у комунікаційних структурах. Розв'язання завдання, що є актуальним не лише для соціальних комунікацій, а й для інформатики, потребує розробки єдиної математичної моделі цих закономірностей. Її створення та ідентифікація параметрів надасть соціальним комунікаціям нових імпульсів розвитку та сприятиме підвищенню статусу й ролі серед інших галузей знань [4].

До провідних прикладних напрямів бібліометричних досліджень, що проводяться в бібліотечних установах, можна віднести:

- забезпечення внутрішніх технологічних процесів роботи наукової бібліотечної установи (комплектування фондів, інформаційне обслуговування, довідково-бібліографічне обслуговування);

- отримання інформаційно-аналітичних даних, які надаються бібліотечною установою;

- визначення показників наукової діяльності та їх аналіз;

- виявлення перспективних напрямів міжнародного співробітництва [9].

Також слід зазначити, що у світі найпопулярнішим є метод аналізу цитування, що базується на обов'язковості посилань у наукових публікаціях. Це пояснюється ефективністю вивчення стратегічної комунікації у професійному співтоваристві, дисциплінарної структури науки або механізмів народження нового наукового знання. Спеціалізовані наукові публікації безперервно досліджують і роз'яснюють актуальні питання та результати наявних бібліометричних дослідів.

Сфера наукової та науково-технічної практики насамперед характеризується дотриманням такої державної політики, яка побудована на традиційних методах статистичної звітності та на експертному оцінюванні суб'єктів наукової діяльності. Отже, для впровадження оптимізації фінансування з державного бюджету та переходу до модерної моделі розвитку, варто своєчасно застосовувати заходи з управління, які побудовані на основі сучасних методів бібліометричного, вебметричного та наукометричного аналізу інформаційних потоків.

Забезпечення розвитку стратегічних комунікацій простежується також через оперативну подачу інформації щодо оцінювання результативності діяльності певних суб'єктів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Такий інформаційний масив є важливим для обрання ефективних методів розвитку науки, але науковці та бібліотекознавці недостатньо приділяють уваги бібліотечно-інформаційній сфері, яка також є об'єктом наукометричних та бібліометричних досліджень.

Взагалі, бібліометрія не має системи єдино правильних показників чи методів складання рейтингів, але існують різноманітні методи вирішення питань кількісного аналізу масивів наукових публікацій, що дасть змогу проводити багатовекторний аналіз сфери комунікацій та забезпечувати базу для прийняття виважених управлінських рішень [3].

Інформаційно-аналітична обробка масиву даних оперативного моніторингу показників використання інформаційних ресурсів має виняткове значення в процесі прийняття рішень щодо перспективних завдань розвитку онлайн-інформаційної системи. У НБУВ для цього використовуються системи Alexa Rating і Google Analytics. Їх вибір був зумовлений чисельними перевагами: вони є безкоштовним, гнучким та масштабованим інтернет-сервісом для збору та аналізу статистичних звітів про використання веб-сайтів.

З початком використання цифрової інформації та зрушення з місця проблеми комп'ютерного оснащення бібліотечних установ, їхні фонди зробили крок до збільшення масиву інформації на електронних пристроях, доступних для нинішніх користувачів. Очевидно, що до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, дедалі більше будуть звертатися різні категорії користувачів, як на індивідуальному рівні, так і на рівні корпоративних, економічних структур. На новий рівень співробітництва з бібліотечними установами, безперечно, вийде сучасна наука. Адже науковці сьогодні вже не можуть постійно збирати та структурувати великі масиви інформації за широким тематичним спектром.

Найкраще цей аспект простежується в структурованій системі наукових бібліотечних установ, котрі все більше вмонтовуються в процес відповідних досліджень у межах реалізації модернізованих проектів, що безпосередньо спрямовані на прискорення суспільного розвитку. Спостерігається зростання потенціалу бібліотечних установ, які, за наявності інформаційно-аналітичних структур та потужної матеріально-технічної бази, спроможні надавати необхідну для сучасної науки інформацію.

При цьому опрацювання інформаційними фахівцями бібліотечних установ великих масивів виробленої у наш час інформації забезпечує високу точність та релевантність пошуку, що важливо для ефективності здійснення наукових досліджень. Інформаційно-аналітична діяльність наукових бібліотечних установ сприяла виникненню профільних структур з дослідження, обробки й аналізу інформації, які у свою чергу виступають посередником між користувачами та актуальними масивами інформації.

Нині спостерігається інтенсивне зростання ролі спеціальних та галузевих бібліотечних установ, працівники яких дедалі більше сприяють розв'язанню народногосподарських проблем і прийняттю управлінських рішень чи впровадженню здобутків науково-технічного прогресу в усіх галузях. Значним внутрішнім потенціалом наділені спеціалізовані галузеві бібліотечні установи, які мають великий попит для виходу на якісно новий рівень роботи.

На думку вітчизняних та зарубіжних фахівців, саме бібліотечні установи й інформаційні центри є незалежними і міждисциплінарними установами, здатними взяти на себе поставку бібліометричних даних, необхідних для керування наукою, і саме фахівці в бібліотечних установах вивчають як ринок наукових публікацій, так і потреби вчених. До основних причин, які переконують, що саме бібліотечні установи повинні здійснювати цю роботу, треба віднести:

- інфометричні дослідження – це особлива та важлива частина досліджень у бібліотечно-інформаційній сфері;
- бібліотечні установи традиційно надають інформаційну підтримку в наукових дослідженнях;
- бібліометричні запити являють собою проміжну ланку між фактографічними та бібліографічними запитами, а як джерело даних виступає бібліографічна інформація;
- для бібліометричного пошуку використовуються інформаційні ресурси, які є бібліографічними базами даних;
- бібліотечні установи підтримують власні бази даних публікацій співробітників університетів і репозитарії;
- у бібліотек є всі можливості для редагування профілів організацій у зовнішніх базах даних;
- професійні компетенції бібліотечних фахівців включають знання про документи (бібліографічні метадані, типи документів), знання каналів соціальної комунікації, навички роботи з бібліографічними даними та аналітико-синтетичної обробки інформації, володіння методами пошуку в інформаційно-пошукових системах і базах даних;

- бібліотечні установи керують контрактами з видавцями та є передплатниками інформаційних ресурсів;
- бібліотечні установи забезпечують і надають ліцензійний доступ до міжнародних баз даних індексів наукового цитування [1].

Розвиток науки й особливо практичне впровадження наукових ідей значною мірою залежить від ефективності науково-інформаційної діяльності. Проблеми інформаційного забезпечення науки неможливо розв'язувати, не звернувшись до вивчення інформаційних потреб учених. Це обумовлює потребу сьогодення: науковці мають оперативно, при мінімальних витратах робочого часу одержувати необхідну інформацію про новітні досягнення науки і техніки в Україні та за кордоном.

Слід зазначити, що бібліотечні установи у своїй роботі спиралися на фонди, що завжди були своєрідними суспільними інформаційними базами, що ґрунтувалися на системах інформації, обумовлених відповідним технологічним рівнем розвитку суспільства. З початком використання електронної інформації, після зрушення з місця проблеми комп'ютерного оснащення бібліотечних установ, їх фонди почали збирати та накопичувати інформацію на електронних пристроях, доступних для користувачів, пов'язаних з інформаційними обмінами саме у сфері функціонування електронної інформації. Очевидно, що до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, дедалі більшою мірою будуть звертатися різні категорії користувачів як на індивідуальному рівні, так і корпоративних, економічних структур.

У свою чергу найбільше цей процес спостерігається в системі наукових бібліотечних установ, які з переходом до інформаційного суспільства дедалі більше вмонтовуються в процес наукових досліджень у рамках реалізації авангардних проектів, спрямованих на прискорення суспільного розвитку. Саме тут і має проявитися потенціал бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур та потужної інформаційної бази, надавати актуальну для сучасної науки інформацію.

При цьому опрацювання інформаційними фахівцями бібліотечних установ великих масивів продукуюваної в наш час інформації забезпечує високу точність, безпомилковість пошуку, що важливо для ефективності наукових досліджень. При обробці цих масивів проявляється система залежностей, що збагачує тему, яка розробляється.

Як показує вітчизняна практика, значні резерви в справі проведення наукових досліджень можуть бути вивільнені при більш ефективній організації співробітництва між бібліотечними установами, де концент-

руються основні масиви інформації, і науковими установами – творцями нового наукового знання. У сфері комунікацій сталися зміни в електронно-цифровому зв'язку, завдяки якому інформація може передаватися по всьому світу з високою швидкістю. Бібліотечні установи, завдяки новим можливостям, перетворюються на інтегративну єдність, що складається з безлічі різноманітних підсистем.

Сьогодні в бібліотекознавчій теорії вже зафіксований той факт, що «глобальна інформатизація... висунула бібліотечні установи в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб сучасного суспільства, інститутів формування та поширення інформаційних ресурсів», що «в майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами», забезпечувати «вільний і необмежений доступ до інформації всім членам суспільства», що «роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, в розвитку демократії та ринкових відносин посилюється» [6]. Усе це спрямовано на конкретні заходи для утвердження нової ролі бібліотечних інформаційних працівників у науковій діяльності.

Сучасні бібліотеки освоїли інтегрований технологічний цикл наукомістких технологій, що включає бібліографування, реферування, формування повнотекстових зібрань і проведення в них бібліометричних та наукометричних досліджень. Перспективним напрямом подальшого розвитку цих технологій є розгортання інфометричних досліджень у цифрових ресурсах для виявлення в них латентних закономірностей і виділення нових знань. Серед технологій інфометричних досліджень варто відзначити Data Mining і Text Mining. Під Data Mining розуміється процес виявлення в слабо структурованих даних невідомих, нетривіальних, практично корисних і доступних для інтерпретації знань, які потрібні для прийняття рішень у різних сферах людської діяльності. Процедури Text Mining забезпечують приведення текстової інформації у вигляд, придатний для подальшого комп'ютерного опрацювання й виділення нових знань. Існує значна кількість пакетів прикладних програм для вирішення завдань Data і Text Mining. Їх активне використання в бібліотеках сьогодні перебуває на початковій стадії. Одна з причин цього пов'язана з потребою підготовки фахівців нової генерації – бібліотекарів-аналітиків, які повинні мати поглиблену підготовку з інформатики та математичної статистики.

Аналізуючи досвід формування вітчизняних бібліотек та інформаційних центрів і розвиток джерел реферативної бази, треба продовжувати вдосконалювати національну систему реферування науково-

інформаційних ресурсів та розширювати покриття існуючих реферативних баз даних і впроваджувати нові інформаційні наукометричні технології.

З огляду на викладене вище, зробимо висновок, що удосконалення бібліометричної діяльності бібліотечних установ, насамперед, передбачає якісне накопичення та розширення бібліометричних баз даних, де збираються бібліографічна інформація про журнальні публікації та різні пристатейні списки цитованої літератури. Також роботи у сфері бібліометрії мають більш активно використовувати існуючі методи розгляду масивів наукових публікацій, що дасть змогу проводити багатовекторний аналіз сфери комунікацій та сприятиме забезпеченню прийняття виважених управлінських рішень при соціальних комунікаціях.

Список використаних джерел

1. *Галявиева М.* Библиометрия – новое направление работы библиотек университетов Европы / М. Галявиева // Библиосфера. – 2012. – № 5. – С. 71–78.
2. *Ільганаєва В.* Соціальна комунікація як об'єкт теоретизації / В. Ільганаєва // Філософія людського спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 1. – С. 60–67.
3. *Копанєва Є.* Ранговий розподіл видань у депозитарії електронних копій наукової періодики України / Є. Копанєва // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 2. – С. 24–26.
4. *Костенко Л.* Закономірності соціальних комунікацій / Л. Костенко // Вісн. Книжк. палати. – 2017. – № 11. – С. 12–15.
5. *Маркусова В.* Библиометрия как методологическая и инструментальная основа мониторинга развития и информационной поддержки российской науки [Электронный ресурс] / А. Маркусова // автореф. дисс. ... д-ра. пед. наук. – М., – 2005. – 24 с. – Режим доступа: <http://tekhnosfera.com/bibliometriya-kak-metodologicheskaya-i-instrumentalnaya-osnova-monitoringa-razvitiya-i-informatsionnoy-podderzhki-rossiys>. – Загл. с экрана.
6. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія. / В. Пальчук. – Київ. – 2014. – 314 с.
7. *Почепцов Г.* Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Г. Почепцов // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 19–26.
8. *Різун В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. Різун // Психолінгвістика. – 2012. – Вип. 10. – С. 305–314.
9. *Симоненко Т.* Наукометричний напрям розвитку депозитарію

«Наукова періодика України». / Т. Симоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2010. – С. 165–166.

10. Соколов А. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., – 2002. – 461 с.

11. Холод О. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз : [навч. посіб.] / О. М. Холод. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – Львів : ПАІС, – 2011. – 288 с.

References

1. Galyavieva, M. (2012). Bibliometriya – novoe napravlenie raboty bibliotek universitetov Evropy [The Bibliometry – a new direction of work of Europe universities libraries]. *Bibliosfera – Bibliosphere*, no. 5, pp. 71–78 [in Russian].

2. Ilganayeva, V. (2009). Socialna komunikaciya yak obyekt teoretyzaciyi [Social communication as an object theorizing]. *Filosofiya lyudskogo spilku-vannya: filosofiya, psixologiya, socialna komunikaciya – Philosophy of Human Communication: Philosophy, Psychology, Social Communication*, no. 1, pp. 60–67 [in Ukrainian].

3. Kopanyeva, Ye. (2011). Rangovyj rozpodil vydan u depozytariyi elektronnykh kopij naukovoyi periodyky Ukrainy [The ranked distribution of electronic copies of the scientific periodicals of the depositary in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 2, pp. 24–26 [in Ukrainian].

4. Kostenko, L. (2017). Zakonomirnosti socialnykh komunikacij [The patterns of social communications]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 11, pp. 12–15 [in Ukrainian].

5. Markusova, V. (2005). Bibliometriya kak metodologicheskaya i instrumentalnaya osnova monitoringa razvitiya i informacionnoy podderzhki rossiyskoy nauki [The bibliometry as a methodological and instrumental basis for monitoring the development and information support of Russian science]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow. Retrieved from <http://tekhnosfera.com/bibliometriya-kak-metodologicheskaya-i-instrumentalnaya-osnova-monitoringa-razvitiya-i-informatsionnoy-podderzhki-rossiys> [in Russian].

6. Palchuk, V. (2014). Biblioteky v informacijno-analitychnomu zabezpechenni organiv derzhavnoyi vlady [The libraries in informational and analytical support of state authorities]. Kyiv, 314 p. [in Ukrainian].

7. Pochepczov, G. (2010). Socialni komunikaciyi i novi komunikatyvni tehnologiyi [The social communications and new communicative technology]. *Komunikaciya – Communication*, no. 1, pp. 19–26 [in Ukrainian].

8. Rizun, V. (2012). Nacherky do metodologiyi doslidzhen socialnyx komunikacij [The sketches for the methodology of social research communications]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, issue 10, pp. 305–314 [in Ukrainian].

9. Symonenko, T. (2010). Naukometrychnyj napryam rozvytku depozytariyu «Naukova periodyka Ukrainy» [The Scientific Direction of Depository Development «Scientific Periodicals of Ukraine»]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informacijna diyalnist : Problemy nauky, osvity, praktyky – Documentation. Library Science. Information Activities: Problems of Science, Education, Practice*, pp. 165–166 [in Ukrainian].

10. Sokolov, A. (2002). Obschaya teoriya socialnoy kommunikacii [The General Theory of Social Communication]. Saint Petersburg: Publisher Mikhailov V. A., 461 p. [in Russian].

11. Xolod, O. (2011). Socialni komunikaciyi: socio- i psycholingvistychnyj analiz [The Social communications: socio-psycholinguistic analysis]. (288 p.). Lviv: PAIS [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.05.2019.

Anzhelica Medvedeva,

Ph.D. Student,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

The Role of Social Communications in the Bibliometric Activities of Library Institutions

The article investigates the leading directions of bibliometric research carried out in library institutions. The influence of social communications in bibliometric activity of library institutions is considered. The basic principles of implementation of optimization of financing from the state budget for the transition to a modern model of development of bibliometric activity are determined. The main attention is paid to the improvement of bibliometric research. The experience of the formation of domestic libraries and information centers and the development of sources of the abstract database has been analyzed.

Significant mass of productive information elaborated by information specialists of library institutions provides high accuracy, error-free search, which is important for the effectiveness of scientific research. When processing these arrays, a system of dependencies appears that enriches the subject being developed.

Analyzing the experience of the formation of domestic libraries and information centers and the development of the sources of the abstract database leads to the conclusion that it is necessary to continue to improve the national system of referencing scientific and information resources and to expand the coverage of existing abstract databases and to introduce new information scientometric technologies.

Keywords: library institution, bibliometry, bibliometric activity, social communication, science.